

**ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ МЕТОДИЧНОГО КОЛАЖУ «ОРГАНІЗАЦІЯ
ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ»
У ФОРМАТІ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ЛІТЕРАТУРИ**

Анотація. У статті визначено ефективність лабораторних занять у методичній освіті майбутніх учителів-словесників, проаналізовано сучасні дослідження щодо організації роботи студентів-філологів під час їх проведення, висвітлено особливості підготовки і проведення такої інноваційної форми роботи, як методичний колаж, що кілька років поспіль успішно впроваджується в навчальний процес в курсі «Методики навчання української літератури». Цінність дослідження в тому, що запропонований вид лабораторного заняття, апробований викладачами кафедри методики філологічних дисциплін і стилістики української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, детально описано вперше. Автор не лише розробила алгоритм підготовки та проведення такого заходу, а й описала організацію самостійної роботи студентів-філологів в реалізації випереджувючих завдань задля успішного прилюдного захисту проєктів. У статті запропоновано зразки випереджувючих завдань, критерії оцінювання проєктної діяльності студентів, наведено приклади тощо. В роботі також приділено увагу найбільш поширеним у шкільній практиці формам позакласної роботи з літератури, зокрема: літературний КВК, літературно-музична композиція, літературний брейн-ринг, літературний диспут, заочна (віртуальна) екскурсія, читацька конференція тощо. Важливим є також те, що описана технологія максимально наближена до умов шкільної лабораторії, а отже дає змогу студентам набути практичних умінь та навичок в організації позакласної роботи.

Ключові слова: Методика навчання літератури, лабораторне заняття, методичний колаж, позакласна робота, проєкт, віртуальна екскурсія, літературний диспут, літературно-музична композиція, читацька конференція, літературний КВК, літературний брейн-ринг.

Abstract. The article features the effectiveness of laboratory classes in methodological education of future philology teachers, analyzes modern approaches to organizing the work of philology majors during these classes, elucidates the peculiarities of preparing and conducting such an innovative activity as methodological collage which has been successfully implemented in the course of "Methodology of teaching Ukrainian literature". This study is of particular significance due to the fact that it is the first time that this type of laboratory class suggested and approbated by the lecturers of the department of methodology of philology and stylistics of the Ukrainian language of Vinnytsia state pedagogical university has been elaborately described. The author has not only developed an algorithm of preparing and conducting this kind of activity but also described the organization of self-study of philology majors in completion of advanced tasks for successful public presentation of projects. The article presents samples of advanced tasks, assessment criteria for students' project activity, examples etc. The article also focuses on those extracurricular activities on literature studies that are most common in school practices: literary humor contest, literary music composition, literary brain-ring, literary dispute, virtual excursion, reading conference etc. It is important that the technology that is being described relates directly to the conditions of the school laboratory and thus enables students to acquire practical skills essential for organizing extracurricular activities.

Key words: methodology of teaching literature, laboratory class, methodological collage, extracurricular activities, project, virtual excursion, literary dispute, literary music composition, readers' conference, literary humour contest, literary brain-ring.

Постановка проблеми. Сучасний випускник-філолог педагогічного закладу вищої освіти повинен мати такий рівень компетентностей, який дасть йому можливість вповні реалізувати предметну мету, зокрема «формування компетентного читача,.. розширення культурно-пізнавальних інтересів школярів; сприяння всебічному розвитку, духовному збагаченню...». [7, с. 3]. При підготовці майбутнього учителя-словесника слід створити умови, аби студенти мали змогу максимально набути не лише знання з фахових дисциплін, а й практичні уміння та навички. Реалізувати це завдання покликані лабораторні заняття з методики навчання літератури. У форматі їх проведення важливо акцентувати увагу не лише на важливості навчального процесу в школі, а й на позакласній роботі, оскільки саме при її проведенні відбувається розширення діапазону знань школярів, реалізуються розвивальна та виховна мета, що сприяє гармонійному розвитку особистості, адже «словесник протягом усього свого життя є ще й вихователем у широкому розумінні цього слова» [5, с. 2].

Аналіз попередніх досліджень. У сучасному науковому світі велику увагу приділено впровадженню інноваційних технологій в освітній процес, зокрема проблеми інноваційних стратегій досліджують науковці: Т. Волоковська, І. Дичківська, Дж. Дьюї, О. Коберник, Т. Коляда, А. Коржуєв, Л. Овчаренко, Н. Оганесян, Л. Пироженко, О. Пометун, І. Підласий, З. Таран, Л. Хіхловський, Т. Яценко та багато інших. Аналіз наукових напрацювань дав можливість з'ясувати, що питання організації та проведення лабораторних занять з методики навчання літератури розглядають вчені-методисти Л. Башманівська, О. Куцевол, Л. Мірошніченко, О. Семенов, Г. Токмань та ін. Досить ґрунтовно розглядається проблема організації позакласної роботи з української літератури, зокрема цьому присвячені праці таких науковців, як В. Андрусенко, Т. Бабійчук, Л. Базиль, Т. і Ф. Бугайко, Н. Волошина, О. Куцевол, А. Лісовський, А. Мельник, В. Неділько, Є. Пасічник, О. Петрович, С. Пультер, Н. Савчук, А. Ситченко, Б. Степанишин, Г. Токмань.

Незважаючи на значну кількість наукових напрацювань, вважаємо за необхідне звернути особливу увагу на можливість впровадження в систему лабораторних занять нових форм роботи, зокрема методичного колажу, про який коротку інформацію знаходимо у статті О. Петрович [3, с. 213].

Мета статті. Розкрити особливості організації й проведення такої інноваційної технології, як методичний колаж, довести ефективність застосування його у формуванні практичних умінь та навичок студентів під час вивчення дисципліни «Методика навчання літератури».

Виклад основного матеріалу. Лабораторне заняття – це «форма навчального заняття, за якою студенти під керівництвом викладача особисто проводять натурні та імітаційні експерименти з метою практичної перевірки й підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни» [1, с. 304]. Специфіка їх полягає в стимулюванні розвитку спостережливості, дослідницьких здібностей, ініціативи, креативності, навичок самостійної діяльності тощо. О. Куцевол виокремлює «такі різновиди лабораторних занять з методики викладання літератури: а) спостереження, б) апробація власних методичних розробок, в) вивчення передового досвіду» [2, с. 191].

Саме заняття-апробація в університетській лабораторії дає можливість створити для студентів умови, наближені до шкільної практики. Відповідно, майбутні словесники під керівництвом викладача на підготовчому етапі розробляють конспект уроку (сценарій позакласного заходу), представляють його на основному етапі, а уже коригування апробованої моделі задля вдосконалення відбувається на підсумковому етапі через самоаналіз чи взаємоаналіз. Значна частина лабораторних занять-апробацій відведена для представлення та аналізу навчальних ситуацій, передбачених у конспектах уроків, розроблених як випереджуючі завдання. Однак варто пам'ятати про ще один компонент навчального процесу – позакласну роботу, яка «є одним з елементів навчально-виховної системи з літератури, і водночас становить певну систему» [8, с. 299]. Щоб студенти мали можливість набувати максимум умінь та навичок у реалізації її завдань, слід спланувати такі форми роботи, під час виконання яких майбутні словесники навчатимуться розробляти «види літературної діяльності учнів освітньо-виховного характеру, які організовують і проводять в позаурочний час» [6, с. 123].

Так, Г. Токмань поділяє форми позакласної роботи з літератури на індивідуальні, групові та масові. Щодо останніх, то серед них науковець, насамперед, називає тиждень української літератури, олімпіади, читачку конференцію, літературний вечір, фольклорні свята, походи, екскурсії, поїздки літературними місцями, фольклорно-краєзнавчі експедиції, а також рекомендує впроваджувати інтелектуальні ігри типу «КВК», «Що? Де? Коли?», «Брейн-ринг», «Х-фактор», «Читають всі» тощо [6, с.123–135].

Оскільки формат лабораторних занять з методики літератури обмежений певною кількістю годин, що не дає змоги виділити значну їхню частку для апробації різних видів позакласної роботи, викладачами кафедри методики філологічних дисциплін факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха ВДПУ імені Михайла Коцюбинського у 2010 році здійснено вдалий експеримент – підготовка та прилюдний захист проектів у формі методичного колажу на тему «Організація позакласної роботи в системі літературної освіти учнів». Зокрема старший викладач О. Пойда та асистент Л. Цибульська під керівництвом завідувача кафедри, докт. пед. наук, проф. О. Куцевол розробили алгоритм підготовки, організації та проведення такого заходу, тематику, завдання, вимоги до групових проектів та їх презентацій, критерії оцінювання, вимоги до роботи журі та лічильної комісії, підготували мультимедійну презентацію, визначили номінації тощо.

«Енциклопедія сучасної України» дає таке визначення поняття: «Колаж (від франц. collage – наклеювання) – технічний прийом в образотворчому мистецтві, що полягає у наклеюванні на будь-яку основу відмінного від неї матеріалу у вигляді абстрактної, асоціативної або сюжетної композицій. К. використовують для досягнення ефекту несподіваності, парадоксальності, змістової та емоційної багатозначності, образної гостроти. К. використовують для посилення естет. ефекту...» [4].

У широкому сенсі цього слова колаж трактують як різноманітну інформацію. Отже, така форма проведення лабораторного заняття дає змогу поєднати позакласні заходи різні за типами та тематикою, але єдині у своєму навчально-виховному спрямуванні.

Розглянемо специфіку її підготовки та проведення. Мета: ознайомитись із видами позакласної роботи з літератури; навчити складати сценарії позакласних заходів; набувати практичних умінь проведення різних видів позакласної роботи, продовжити практику роботи в групах; набувати практичних навиків у виконанні проектно-естетичному розвитку школяра, види позакласних заходів, методику їх організації і проведення; студент повинен вміти: складати сценарії проведення позакласних заходів, добирати відповідний матеріал з фахової літератури, працювати у групах тощо.

Оскільки виконання проекту потребує багато часу для підготовки, то заздалегідь, не менше, ніж за 2-3 тижні, групи отримують список рекомендованої літератури, питання для самопідготовки та випереджувальні завдання. Наведемо зразки запитань та завдань для індивідуальної самопідготовки:

- Прокоментуйте значення позакласної роботи у літературно-естетичному розвитку учнів.
- Які види позакласних заходів виокремлюють в науково-методичній літературі?
- Як організувати позакласну роботу з української літератури?
- Підготовка вчителя до проведення позакласних заходів.
- Роль наочності в організації й проведенні позакласних заходів.
- Опишіть технологію створення мультимедійної презентації виховного заходу.
- У чому полягає інноваційний підхід до організації й проведення виховного заходу?

Випереджувальні завдання для групи:

а) з фахової літератури виписати вимоги до проведення кожного виду позакласної роботи (завдання виконують студенти індивідуально), обговорити разом у групі і спільно створити схему-алгоритм підготовки та реалізації заданого позакласного заходу, оформити у вигляді мультимедійної презентації, плакату чи за допомогою іншого виду наочності,

б) створити груповий проект позакласного заходу з літератури.

Форму реалізації проекту обирають шляхом жеребкування, зокрема можна запропонувати такі: літературно-музична композиція, літературний КВК, літературний брейн-ринг, віртуальна (заочна) літературна екскурсія, читацька конференція, літературний диспут, літературна вітальня тощо. Тематику позакласних заходів варто щороку оновлювати, орієнтуючись на ювілейні дати від дня народження митців слова, актуальність проблематики художнього твору, дискусійність тощо. Ефективним також буде такий захід, якщо поєднати реалізацію позакласної роботи із вивченням літератури рідного краю (це дасть можливість життєтворчістю письменників-земляків). Зазначимо, що у процесі підготовки методичного колажу із кожною групою викладач проводить консультації, знайомиться зі сценарієм, відвідує репетиції, однак лише дає певні рекомендації, залишаючи відкритий простір для самостійної роботи студентів. Це сприятиме максимальній реалізації їхнього творчого потенціалу.

Наведемо приклад картки із випереджувальними завданнями:

Вид презентації: **Літературний КВК**

Орієнтовна тематика: **Розвиток української драматургії й театру у II пол. XIX ст.**

Завдання для групи:

1. Ознайомитися з методикою організації і проведення зазначеного типу позакласного заходу.
2. Обрати тему (орієнтовна чи власна).
3. Скласти сценарій.
4. Підготувати для презентації на аудиторію.
5. Бути готовим для обговорення проведеного заходу.
6. Оформити схему-алгоритм (плакат / мультимедійна презентація) з основними вимогами до зазначеного виду позакласного заходу.

Вимоги до проекту: максимальна задіяність всіх студентів академічної групи, актуальність теми заходу, відповідність вимогам науковців-методистів до організації і проведення обраного виду заходу, рівень представлення заходу.

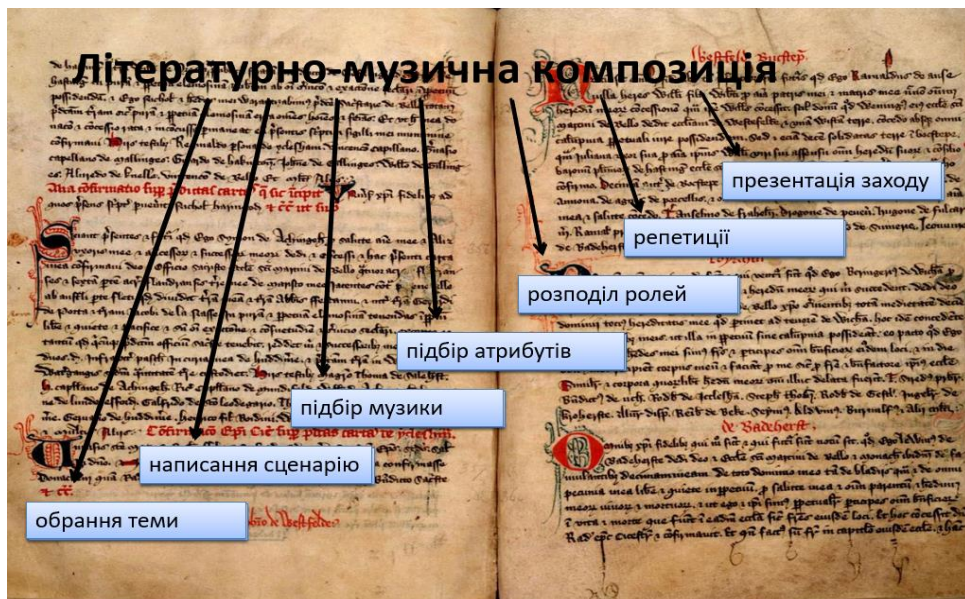
Слід планувати для оприлюднення не більше 6 проектів, відвівши до 20 хвилин для кожної групи. Захист складається із двох частин: теоретична – представлення схеми-алгоритму (до 5 хв.), практична – презентація фрагменту (до 15 хв.). Захист проекту оцінюється компетентним журі, до якого можуть входити як кращі студенти, так і магістри, очолювати його має викладач (аспірант). Члени журі отримують бланки оцінювання проектів, які після оголошення оцінок передаються лічильній комісії.

Заняття слід розпочинати зі вступного слова викладача, у якому, насамперед, ведеться діалог із аудиторією про дефініцію «методичний колаж», чому саме така форма обрана для захисту проектів, а також варто запропонувати студентам обговорити питання «Що я очікую від сьогоднішнього заходу?». Далі шляхом жеребкування визначається почерговість представлення проектів. Рефлексію можна провести за допомогою запитань «Чи виправдалися очікування від заняття? Які почуття та думки виникли?». Методичний колаж

завершується озвученням підсумків голосування, оголошенням переможців та врученням дипломів (грамот). Варто виділити номінації «Багатогранність і глибина проникнення у проблему позакласного заходу», «Кращий науково-методичний підхід до реалізації мети позакласного заходу», «Креативний підхід до організації позакласного заходу», «Естетика представлення проекту» тощо.

У 2016-2017 н.р. до проведення методичного колажу долучилась асистент О. Петрович, яка згодом описала фрагмент сценарію літературно-музичної композиції, присвяченої М. Стельмаху, а також подала таблицю критеріїв оцінювання проекту позакласного заходу групи [3, с. 213].

Пропонуємо схему-алгоритм (скрін) літературно-музичної композиції, розроблений студентами групи 4-БУР (2017-2018 н. р.) у вигляді інфографіки, в якій всі кнопки активні.

Користуючись такою візуалізацією інформації, спікер проекту, поступово відкриваючи прихований текст, дав визначення літературно-музичної композиції, прокоментував її специфіку та етапи реалізації, швидко і чітко представивши комплексну інформацію.

Про ефективність проведення методичного колажу свідчать публікації в університетській газеті «Педагог», а також на сайті університету, зокрема стаття В. Бевзи від 28 листопада 2012 р. [9].

Висновки. Отже, обрана форма проведення лабораторного заняття дає змогу об'єднати різні за типами та тематикою форми позакласної роботи, навчати студентів співпрацювати в групах, виконуючи спільно проекти, стимулює до самостійної діяльності, допомагає розкрити креативний потенціал майбутніх учителів-словесників.

Список використаних джерел:

1. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.
2. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури. Монографія / О. М. Куцевол. – Вінниця : Глобус-Прес, 2006. – 348 с.
3. Петрович О. Б. Літературні вечори як форма літературно-краєзнавчої позакласної роботи / О. Б. Петрович // Михайло Стельмах у новітніх парадигмах наукового знання : зб. Матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 105-річчю від дня народж. письменника / гол. ред. О. Куцевол [та ін.]. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. – С. 209-217.
4. Складенко Г. Я. Колаж // Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=4447
5. Степанишин Б. І. Викладання української літератури в школі: Методичний посібник для вчителя / Б. І. Степанишин. – К. : РВЦ "Проза", 1995. – 254 с.
6. Токмань Г. Л. Методика навчання української літератури в середній школі : підручник / Г. Л. Токмань. – К. : ВЦ «Академія», 2012. – 309 с.
7. Українська література. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів [Електр. рес.]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/na-sajt-ukrayinska-literatura-5-9-z-chervonimdoc-2.pdf>
8. Штейнбук Ф. М. Методика викладання зарубіжної літератури у школі: Навч. посіб. / Ф. М. Штейнбук – К. : Кондор, 2007. – 316 с.
9. <https://vspu.edu.ua/index.php?event=197>